

tussen

Duin & Dijk

Natuur in Noord-Holland. Jaargang 14

2 ● 2015

Zweefvliegen

in en rond Robbenoord

● Foto's: Piet Zomerdijk.

● Terrasjeszweefvlieg op robertskruid.

● Moeraszweefvlieg.

In en rond het Robbenoordbos vinden we verschillende soorten mooie en interessante zweefvliegen. Een groot aantal is met niet al te veel moeite op naam te brengen.

Het Robbenoordbos in de Wieringermeer ligt geïsoleerd in een open landschap met monoculturen van aardappelen, suikerbieten en bollenvelden. De bermen rond het boscomplex worden één of twee maal per jaar geklept. Op het eerste gezicht geen aantrekkelijk landschap voor zweefvliegen, omdat bloeiende kruiden en struiken die voor stuifmeel en nectar zorgen, er niet in grote hoeveelheden voorkomen. Het Robbenoordbos vormt samen met het Dijkgatbos het grootste boscomplex boven het Noordzeekanaal, met de in 2008 aangelegde Dijkgatweide als open, laag begroeide, vochtige verbinding tussen de beide bossen. Tezamen vormt het een aaneengesloten gebied met uiteenlopende biotopen van ruim 700 ha.

Bloeiende planten

Bloeiende bomen, struiken en kruidachtige planten zijn van levensbelang voor zweefvliegen. In hun volwassen fase zijn alle

soorten vegetariërs die zich voeden met stuifmeel en nectar. Stuifmeel is nodig, omdat dat eiwitten bevat die de wijfjes gebruiken voor het aanmaken van eitjes en de mannetjes voor hun spermaproductie. De suikers in de nectar worden vooral door het mannetje gebruikt voor het veel energie kostende zweefgedrag dat een rol speelt bij de paring. Zweefvliegen hebben een korte tong. Daarom hebben ze een duidelijke voorkeur voor bloemen met een brede bloeiwijze en een vlakke bloemkroon, waar stuifmeel en nectar dicht aan de oppervlakte liggen, zoals schermbloemigen, composieten, boterbloemen, roosachtigen en prunussoorten. Het is voor de overleving en voortplanting van belang dat gedurende de vliegperiode voldoende planten van de genoemde bloementypen aanwezig zijn.

Levenscyclus

Het voorkomen van zweefvliegen hangt niet alleen af van de aanwezigheid van bepaalde bloemtypen, maar ook van het voedsel dat de larven eten. Het voedsel van de larven is veel gevarieerder dan van de volwassen insecten. We kunnen vier groepen onderscheiden. Naast een aantal soorten dat zich voedt met planten (die meestal per soort weer verschillen), leven de larven van veel soorten van bladluizen en soms vlinderrupsen. Dat zijn dus echte carnivoren. Ze zijn buitengewoon nuttig voor de landbouw, omdat veel schadelijke insecten door hen worden opgeruimd. Daarnaast zijn er soorten waarvan de larven in vochtige omstandigheden leven, in of dicht bij water. Ze voeden zich met micro-organismen die voorkomen in deze vochtige rottingsmilieus. En tenslotte zijn er *saproxylicische* soorten die we aantreffen bij stervend of dood, en soms ook levend hout. Ze zijn op de een of andere manier afhankelijk van processen die zich rond bomen afspelen, zoals sapstromen, insectenvraat, rotting en schimmels.

● Fluitenkruid langs de Sluitgatweg bij Robbenoord.

● Snorzweefvlieg op gewone berenkauw.

Habitat

Het Robbenoordbos is een jong bos dat tussen 1946 en 1953 is herbeboost met percelen met zomereik, beuk, gewone es, berk en populierensoorten en een klein deel met coniferen in een dicht beplantingschema. Zwarte els, vogelkers en Amerikaanse vogelkers werden als vulhout tussen de bomen geplant. De struiklaag is op de meeste plaatsen matig ontwikkeld, maar is na uitdunning in de jaren tachtig wel toegenomen met vooral gewone esdoorn en Amerikaanse vogelkers. Ook het Dijkgatbos is in dezelfde tijd aangeplant. Het hele boscomplex is dus ruim 60 jaar oud en bevindt zich in de beginfase van een structuurrijk bos, waar zich langs de bredere paden een struik- en kruidlaag heeft ontwikkeld. Vooral fluitenkruid dringt in het voorjaar diep in het bos door. In de zomer bloeien er minder planten, omdat de kroonlaag in de dicht beplante delen dan gesloten is. Alleen langs grasvelden, brede bospaden en slootoevers vinden we dan stroken met scherpe en kruipende boterbloem, paardenbloem, zevenblad, valeriaan, gewone berenklauw, engelwortel en koninginnenkruid. De laatste soort bloeit in de nazomer op veel plaatsen tot diep in het bos. Vooral de open delen rond de bossen (Dijkgatweide en de beide Dijkgaten), slootranden en brede

wegbermen zijn belangrijk voor volwassen zweefvliegen (en veel andere insecten), want daar komen veel bloeiende algemene bos- en bermenplanten voor, die op verschillende tijdstippen gedurende het zomerhalfjaar bloeien. Ze vormen met elkaar een permanente voedselbron. Vroegbloeiende soorten, zoals wilg en sleedoorn zijn in het gebied nauwelijks aangeplant, waardoor vroeg vliegende soorten zweefvliegen niet algemeen zijn in het gebied. Het Robbenoordbos bestaat uit twee verschillende gedeelten. Het hoger gelegen westelijke en drogere deel is bestemd voor houtproductie en recreatie en gemakkelijk toegankelijk. Het langs het IJsselmeer gelegen kwelbos is slecht ontsloten, heeft een minder vitaal bosbestand door zoute kwel en hoge grondwaterstanden. Het wordt 'aan de natuur overgelaten' en omdat het onderhoud aan greppels is gestaakt, wordt het steeds natter en sterven veel bomen die omvallen door de zachte bodem en rotting. Veel dood hout en een dominerende kruidlaag van riet en duinriet zijn kenmerkend voor dit deel van het bos.

Soorten Bossoorten

Omdat in veel dicht beplante bospercelen nauwelijks zon doordringt, zijn daar aantrekkelijke leefomstandigheden voor soorten waarvan ►

● Bessenbandzweefvlieg op vertakte leeuwentand.

● Donker doflifje op zevenblad.

● Doodskopzweefvlieg.

● Blinde bij op zevenblad.
● Grote langlijf op kruipende boterbloem.

● Gewone fluweelzweefvlieg.

de larven van rottend materiaal, vochtige greppels en slootranden houden. Verschillende soorten bijvliegen zijn daarom algemeen, zoals blinde bij (*Eristalis tenax*), kleine bijvlieg (*E. arbustorum*), bosbijvlieg (*E. horticola*), puntbijvlieg (*E. nemorum*), kegelbijvlieg (*E. pertinax*) en hommelsbijvlieg (*E. intricaria*), die wat minder vaak voorkomt. Ze lijken enigszins op bijen of hommels door hun brede achterlijf en beharing. Ook gewone pendelvlieg (*Helophilus pendulus*) en moeraspendelvlieg (*H. hybridus*) komen veel voor en meestal op meer open terreinen de citroenpendelvlieg (*H. trivittatus*), prachtige geel-zwarte vliegen met een zwart-wit/geel-gestreept borststuk. Ook de wat zeldzamere gewone fluweelzweefvlieg (*Parhelophilus versicolor*) die slootranden en nattere plekken opzoekt, profiteert van dit milieu. Daarnaast zijn er ook kleinere soorten, zoals moeraszweefvlieg (*Tropidia scita*), een donker vliegje met rood achterlijf en kenmerkende dikke achterdijen, weidevleekoogje (*Eristalinus sepulchralis*) met gestippelde ogen en moerasglimlijfje (*Lejogaster tarsata*), waarvan de larven tussen wortels van oeverplanten leven van rottende plantenresten en weidedoflijfje (*Melanogaster hirtella*), een voorjaarssort, die graag op boterbloemen foerageert. Maar deze soorten vallen minder op, evenals twee zeer kleine vliegjes waarvan de larven leven van bacteriën in rottend materiaal en die vooral talrijk zijn langs de bosranden: de gewone korsetvlieg (*Neoscia podagrica*)

en tengere korsetvlieg (*N. tenur*) beide herkenbaar aan hun ingesnoerd achterlijf.

Van een grote groep zweefvliegen leeft de larve van bladluizen. Ook hiervan zijn een aantal soorten te vinden langs bosranden en in zoomvegetaties, zoals de zeer algemene bessenbandzweefvlieg (*Syrphus ribesii*) en de verwante bosbandzweefvlieg (*S. torvus*) en kleine bandzweefvlieg (*S. vitripennis*). Ze hebben een wespachtig voorkomen met een achterlijf van gele en zwarte banden en zijn niet zo makkelijk uit elkaar houden. De zwartspriet-bandzweefvlieg (*Epistrophe grossulariae*) is meer oranje van kleur, zeldzamer en de enkele-bandzweefvlieg (*E. eligans*) die een voorkeur heeft voor wat meer open ruimte, valt op door de ongelijke breedte van de zwarte en gele bandjes. Een heel mooi, talrijk voorkomend vliegje met een wespachtig voorkomen is de terrasjeskommazweefvlieg (*Eupodes corollae*), die meer ronde vlekken heeft op het achterlijf. De

moie, slanke elfjes die meestal ook vaak een zwart-wit gestreept achterlijf hebben is stomp elfje (*Meliscaeva cinctella*), vooral als gewone berenklaauw bloeit, algemeen, het variabel elfje (*M. auricollis*) en het melkelfje (*Melangyna umbellatarum*) zijn veel schaarser. De grootste zweefvlieg is de witte reus of ivoorzweefvlieg (*Volucella pellucens*) met ivoorleurige en brede banden op het achterlijf. Het is een van de weinige soorten die haar eieren legt in wespennesten, waar de larve leeft van afval en dode wespenlarven. In en rond het kwelbos is de kans op *saproxylische* soorten het grootst, hoewel het bos nog relatief jong is en deze soorten vooral voorkomen in oudere bossen met boomholten, brede wortelstelsels en rottend hout. Maar er zijn toch enkele soorten te vinden, zoals doodskopzweefvlieg (*Myathropa florea*) en gewone rode bladloper (*Xylota segnis*), die als vlieg niet op bloemen foerageert, maar op bladeren heen en weer loopt om

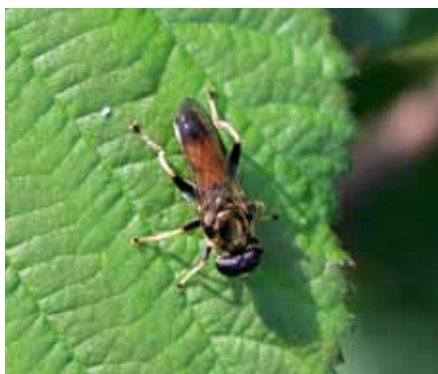
Voor de open delen rond de bossen, slootranden en brede wegbermen zijn belangrijk voor volwassen zweefvliegen.

bretel-wimperzweefvlieg (*Dasysyrphus albobristatus*) met twee witte streepjes op het borststuk is ook een mooie soort. Sommige soorten vliegen maar kort, zoals bijvoorbeeld de enkele-bandzweefvlieg, die we vooral in mei kunnen zien, andere soorten vrijwel de hele zomer tot diep in de herfst, waardoor de trefkans groter wordt. Van de

gevallen stuifmeel te verzamelen. De larven van donker doflijfje (*Chrysogaster solstitialis*) leven in water met rottend hout. Dit donkere vliegje met opvallende rode ogen is vooral veel te zien in juli en augustus. Gitjes behoren tot een geslacht waarvan vier soorten algemeen voorkomen in het gebied. De lar-

● Platte zweefvlieg op gewone berenklauw.

● Gewone rode bladloper.

● Stomp elfje op gewone berenklauw.

ven voeden zich met levende plantendelen en zijn dus afhankelijk van het voorkomen van waardplanten. Het zijn kleine, meestal donkere soorten, waarvan het gewoon weidegitje (*Cheilosia albitarsis*) in het voorjaar vliegt en de eieren legt op boterbloemen. Het kervelgitje (*Ch. pagana*) is de hele zomer te zien; de larven ontwikkelen zich op schermbloemigen. Vooral het wollig gitje (*Ch. illustrata*) is vaak massaal te vinden op gewone berenklauw, dat ook een belangrijke waardplant is voor de larven, in de late zomer vaak vergezeld van het nazomergitje (*Ch. impressa*), dat het laat bloeiende koninginnenkruid nodig heeft voor het opgroeien van de larven. De larven van de onopvallende gewone bollenzweefvlieg (*Eumerus strigatus*) ontwikkelen zich in landbouwgewassen, zoals aardappel en ui, maar ook in narcissenbollen.

Soorten van open gebieden

Open gebieden trekken ook een aantal zweefvliegen aan. Het zijn vooral slanke soorten met verlengde monddelen, waardoor zij in meerdere bloemtypen terecht kunnen, zoals bloemen met een kleine buisvormige bloemkroon (paardenbloem) en dat is natuurlijk een voordeel. Ze voelen zich thuis langs akkerranden, wegbermen en ruderaal terreinen. Het gaat om snorzweefvlieg (*Episyrphus balteatus*), terrasjeskommazweefvlieg (*Eupeodes corollae*), grote langlijf (*Sphaerophoria scripta*), bessenbandzweefvlieg (*Syrphus ribesii*), gewone- en slanke driehoekzweef-

vlieg (*Melanostoma mellinum* en *M. scalare*), gewoon platvoetje (*Platycheirus clypeatus*) en micaplatvoetje (*P. albimanus*). De platvoetjes en driehoekjes bezoeken vooral weegbree en grassoorten, omdat ze minder behoefte hebben aan nectar. Door hun onopvallende gedrag en klein formaat en omdat ze graag in de vroege ochtend vliegen bij relatief slecht weer, worden ze vaak over het hoofd gezien. De menuetweefvlieg (*Syritta pipiens*) met dikke achterdijen is een opvallende, kleine soort die we vaak kunnen zien zweven boven het hoge gras.

De gewone snuitvlieg (*Rhingia campestris*) die de eitjes legt in koeienpoep, kan door zijn langgerekte monddelen ook stuifmeel en honing verzamelen uit bloemen met een langgerekte bloemkroon, zoals witte en paarse dovenetel.

Migrerende soorten

Veel zweefvliegsoorten vertonen zwervgedrag, wat kan samenhangen met de aanwezigheid van voedsel. Sommige soorten trekken over grotere afstand en zijn het ene jaar talrijker dan het andere. Ze kunnen ineens in groot aantal opduiken, zoals de platte zweefvlieg (*Xanthandrus comtus*), een 'wespachtige' soort die het afgelopen jaar veel voorkwam, maar de voorafgaande jaren niet. Vermoedelijk spelen ook weersomstandigheden een rol. De witte (*Scaeva pyrastris*) en gele halvemaanvlieg (*S. selenitica*) staan ook bekend als trekkende soorten en zijn daarom het ene jaar algemener dan het andere.

Slot

Uit de literatuur blijkt dat in de loop der tijd minstens 70 soorten zweefvliegen in en rond Robbe-noord zijn waargenomen. In dit artikel worden de meest voorkomende soorten genoemd. Vooral de bredere bospaden en wegbermen om het bos zijn van groot belang voor de volwassen vliegen. Daarom is het nodig dat het maai beleid daar rekening mee houdt, bijvoorbeeld door niet te klepelen en gefaseerd te maaien, zodat altijd voldoende bloeiende planten aanwezig blijven. Helaas is dat tot nu toe niet het geval. Wie zich meer wil verdiepen in zweefvliegen kan gratis een fotogids downloaden, waarin alle Nederlandse soorten zijn afgebeeld: fotogids Zweefvliegen (Diptera-Syrphidae), samengesteld door André Schulten.

Piet Zomerdijk
pieter.zomerdijk@planet.nl

Literatuur

- BRANQUART, E & J.-L. HEMPTINNE, 2000. Selectivity in the exploitation of floral resources by hoverflies (Diptera: Syrphidae). *Ecography* 23: 732-742.
- REEMER, M., J.T. SMIT & W. VAN STEENIS, 2003. Changes in ranges of hoverflies in the Netherlands in the 20th century (Diptera: Syrphidae). *Proc. 13th Int. Coll. EIS*, September 2001: 53-60.
- REEMER, M. *et al.*, 2009. De Nederlandse zweefvliegen (Diptera: Syrphidae). *Nederlandse Fauna 8*, Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV-uitgeverij.
- WONDERGEM, H. & P. SCHIPPER, 2012. Zestig jaar bosontwikkeling in de Wieringermeer. *DLN 113* (4): 180-187.